

**TARTARO – MASTIX
MORAVIÆ**

Per quem

RARIORA ET ADMIRANDA

a natura in fæcundo

hujus regionis gremio effusa, comprimis

tartarus, illiusque effectus morbosi

curiose examinantur, et cura tam

therapeutica quam prophylactica

proponitur,

à

IOANNE

FERDINANDO

Hertod a Todtenfeld

Philosophiae et Medicinae Doctoris Sacri Romani Imperii Academiae

Nat: Curios : Collega, et

Regiae Civitatis Brunensis

Physico

Viennae Austriae, Typis Susannae Rickesin

Viduae Anno M.DC.LXIX.

*

*

*

**PODZEMNÍ BIČ
MORAVY**

kterým se

ZVLÁŠTNÍ A PODIVUHODNÉ

věci které příroda v úrodném lůně

této krajiny rozsela, obzvláště tedy

podzemní, a jejich účinky smrtící

zajímavě zkoumají a péče jak

léčebná tak i ochranná

předkládá

od

JANA

FERDINANDA

Hertoda z Todtenfeldu

doktora filosofie a lékařství, Akademie Svaté říše římské

horlivého člena společenstva přírody a

lékaře

královského města Brna

Ve Vídni v Rakousku

Tiskem Zuzany Rickesinové

vdovy roku 1669

CAPUT XVIII.

De cryptis mirandis
Moraviae

Cryptae Kyritainensis descriptio

Ars cum natura, quadam veluti zelotypia certat, dum illa hanc imitatur, et utraque sibi jus aestimationis vindicare videtur, quod in cryptis artificialibus elucet, sed qui naturalibus similem efformaret artifex, nondum fuit inventus.

Pergamus tribus Bruna regia civitate Moraviae milliaribus, non procul a Valle baptismi, vulgus locum Teutonice lingua **Kyrhstein** nominat, scaturit ibi aquarum rivulus, qui vicina prata lambit, et irrigat, hic vix octavam lapidis partem emetiens, in fissuras occurrentis quasi et anhelantis montis sese abdit, et veluti lucis pertaesus umbram, et tenebras etiam in intimis montium visceribus, quaerere gestit.

Relictis ad quinquaginta passus his fissuris, ad radicem montis pro faciliore aquarum insinuatione se aperientibus, antrum ad tres circiter cubitos sese patefacit :

*Arte laboratum nulla, simulaverat artem
Ingenio natura suo Ovid. 3. Metam.*

Cujus limen inclinato corpore salutare, et ingredi oportet, ob arctas et humiles antri fauces, quae ad triginta ferme passus protractae non tantum postea erigendi se facultatem elargiuntur, verum etiam ingentem capacitatem, ad formam capellae fornicatae, ad 20 cubitos altae aperiunt. Post hanc mox primae recurrunt angustiae, subsecuturæ novae, et majoris capacitatis indices, quibus superatis alia major, et ad triginta duos cubitos in quadro exporrecta spelunca vivo pendens saxo altitudine ex dimidio primam superans, cernitur : ex qua denuo hinc et inde varii hiant recessus, quorum pars in alios et novos sinus, pars in profundissimas

KAPITOLA XVIII

O podivuhodných jeskyních
Moravy.

Popis Křtinské jeskyně

Umění zápolí s přírodou s jakousi závistí, pokud ono ji napodobuje, a zdá se, že si obě přivlastňují právo ocenění, leč ještě nebyl nalezen umělec, který by vytvořil totožné s přírodním, což se zračí na umělých jeskyních.

Vydejme se tři míle od královského města na Moravě, nedaleko od Údolí křtu, lidé toto místo nazývají v německém jazyce **Kyrhstein**,¹⁾ tam plyne potůček, který omývá a zavlažuje přilehlé lučiny, ztrácí se procházející zde sotva osmou část míle jako spěchající a hučící spousty v prohlubních a jako by si zprotivil denní světlo, dychtí dosíci stínu a temnot, jakož i nejhlubších horských útrob.

Po přejití asi padesáti kroků od těchto ponorů k úpatí kopce, otevírajících se pro snadnější vniknutí vod, objevuje se jeskyně²⁾ zvící tří loktů :

*Ničí ji nestavěl um : zde umění napodobila
příroda vlastní silou Ovidius, Proměny, 3³⁾*

Její vchod se sluší pozdravit sehnutým tělem a vstoupit, za klenutými a nízkými těsninami jeskyně, jež se táhnou asi třicet kroků, ony se poté rozšiřují do té míry, aby bylo možno se nejen vztyčiti, ale zároveň otevírají ohromnou prostoru asi ke dvaceti loktům výšky v podobě klenuté kaple. Hned po ní potom následují těsniny, nové průrvy a příznaky velkého prostoru, po jejich překonání se objevuje jiná a větší jeskyně z přírodní skály obnášející ke třiceti dvěma kvadratickým loktům výšky, o polovinu první překonávající : v ní opět na obou stranách zejí různé skryše, jejich část v jiná a nová zákoutí, část v bezedné propasti se svažuje, do nichž se nikdo

abyssos declinat, quas nemo hucusque sine inevitabili vitae periculo aggredi, multominus lustrare ausus est. Antrum hoc caecum, triste, et opacum est, ubi nox atra cava circumvolat umbra, cujus tenebrae non nisi multis tedis et luminaribus franguntur : hic ne quis spectantium in erroneos retrosum ducentes meatus seducatur, filum Ariadnae ut adhibeat, necesse est. Vulgus progrediendo, paleas ex sacco iisdem impleto, tenuiter spargit, aut etiam eorum loco summitates ramorum virentium post se sternit, quae redeuntibus exitum ostendant. Totum hoc antrum guttatim undique limpidissimam stillat aquam, quae in saxeis strias de genere osteocollae conversa, cavam arundinem, vel scribentium calamum aemulantur. In pavementum vero cryptae defluens, idem ad spithamam, et ultra cavat, simillimaque materia lapidea obducit, relicto desuper foramine pro ulteriore stillarum receptione.

Lapis, seu petra haec durissima est, vix chalybe superabilis, et perstringibilis. Uberius de hac crypta scripsit *A.R.P. Mart. Alexius Vigsius Canon. Regul. Ord. Praemonstr. Zabrdocivii prope Brunam in sua Valle Baptismi.*

*Aliae cryptae descriptio non procul
Wranovio*

Uno Wranovio lapide aliud spectabile spelaeum natura efformavit. Plutonis regiam diceres, si Charontis cymba ad transmeationem fluvii Zwitavae egeres, qui haud procul Wranovio suum iter metitur.

Quem ubi transieris comitante parva trutarum aqua, via planissima, deciduis tamen arboribus, aliquantulum ingrata, inter eminentes utriusque partes, petras multis foraminibus pervias (ex quorum uno rivulus trutarum manat) te ad spelaeum, quod a via in sinistram deflectit, deducit. Illius ingressus difficilis est, et subinde nisi aqua, quae ad ingressum prostat, congelata sit, praepeditur. Hoc ad

neodvážil vstoupit bez nebezpečí neodvratitelného konce života, tím méně je prozkoumat. Tato jeskyně je tajemná, truchlivá a temná, kde tmou dutiny zahaluje černá noc, jejíž temnoty netoliko než mnoha loučemi dají se zmoci ; leč kdo ze zvědavců by zde odbočil do bludných, zpět vedoucích chodeb, musí použít Ariadninu nit.⁴⁾ Lidé při postupu jednoduše troují plevy z pytle jimi naplněného nebo také namísto nich kladou za sebe kousky zelených větví, jež vracejícím se ukazují východ. Celá tato jeskyně na všech stranách roní v kapkách velmi čistou vodu, jež se mění v kamenné krápníky na způsob kostí, v dutou píšťalu nebo dokonce napodobují brko písařů. Stékajíc až na dno jeskyně, poté co projde shora otvorem před dalším přijetím kapek dospěje k nádržce, již obklopuje látkou velmi podobnou kameni a dále vymílá.

Kámen, či tato skála je velice tvrdá, ocelí stěží přemožitelná a štípatelná. Obširněji o této jeskyni psal *A.R.P. Mart. Alexius Vigsius, řádný řeholník premonstrátského řádu v Zabrdocivích poblíž Brna ve svém Údolí křtu.*⁵⁾

Popis jiné jeskyně nedaleko od Vranova

Jednu míli od Vranova vytvořila příroda jinou obdivuhodnou jeskyni, řekl bys Plutonův⁶⁾ královský palác, jestliže by ses odvážil v Charonově⁷⁾ člunu k přeplutí Svitavy, jež nedaleko Vranova vyměřuje svůj běh.

Jakmile se přes ni přepravíš, procházíš po rovné cestě, avšak poněkud nepříjemné pro povalené stromy, doprovázené pstruhovým potokem, mezi vysokými stráněmi a skalami s mnohými otvory (z jednoho z nich vyvěrá pstruhový potůček), zavede tě k jeskyni⁸⁾, která se od cesty odchyluje nalevo. Přístup k ní je obtížný, a jestliže voda, jež sahá ke vchodu, není v tom čase zamrzlá, překáží,

20 passus geometricos humili corpore, et inclinato capite ingrediariis necessum est, rotum hoc inferorum habitaculum opacum est, lumine illustrandum. Mox conscenso arenoso monticulo alta magis, et lata spelaei facies sese exhibet ad instar alicujus Ecclesiae solennioris figurata, variis angulis, ceu sacellis, et ambitibus distincta, quorum unus est longissimus, et qui per lineam rectam supra medium milliare se extendit. Hic ambitus Minoidis sororibus sacer est, plurimos namque vespertilliones incolas habet, multisque angulis minus tamen profundis donatus est, in quibus pulchriores quam alibi lapides, alabastrum minus perfecti aemuli reperiuntur, qui continua per varios meatus stillante aqua successive in lapideam substantiam concretescente irrigantur : alius a fornice stillat succus lapidificus, qui in strias concavas, et oblongas de natura osteocollae ad digiti magnitudinem transformatur : sit autem, cum isti montes multo nitro abundant, ubi aquae pluviales, vel niveales horum fissuras penetrant, et copiam ramentorum montis nitro saleque refertorum secum vehunt, ambientis siccitate, humiditate consumpta in sui generis substantiam saxeam convertuntur. Sic in piscina prope **Cisgrub/Waldtrucht** dicta, quercus lignum paucum tempore lapidescit, et quidem talis duritiei fit, ut ad chalybis ictus scintillas instar pyritis emittat, causam quaeris ? Piscina illa multo nitro referta et imbuta est cujus succum lapidescentem lignum attrahit.

Hoc ambitu confecto, parva alia aqua ad 50 vel 60 passus effusa, lutosa, et dirae stygis deformis unda se exhibet, succedente mox lacu profundissimo, aquam crystallo lympidiorem, nec unquam congelabilem, trutis maximis, et pulcherrimis, refertam propinante, sed quia post passus aliquot hic lacus intra duplices saxorum parietes, et voragines absorbetur, eadem difficulter capi possunt. Hic siste gressum curiosorum Scrutator, ulterius namque progredi via interclusa est.

je nezbytné, abys sem postupoval asi dvacet geometrických kroků se sehnutým tělem a se skloněnou hlavou, tento okrouhlý podzemní příbytek ⁹⁾ je temný, žádající si osvětlení pochodní. Poté po zdolání písčitého pahorku se ukáže značně vysoký a široký vzhled jeskyně, utvářené na způsob jakéhosi honosnějšího chrámu, je rozčleněna různými zákoutími nebo svatyněkami a chodbami, z nichž jediná je nejdelší a jež se táhne v přímé čáře přes půl míle. Tato chodba je zasvěcena sestřím Minoidám ¹⁰⁾, má totiž za obyvatele převeliké množství netopýřů a je obdařena mnohými, velmi hlubokými zákoutími, v nichž se nalézají pěknější kameny než jinde, neméně napodobující dokonalý alabastr, které jsou neustále zavlažovány v rozličných dráhách kapající vodou v narůstající kamennou látku ; s klenby kane jiná kamenotvorná vlhkost, jež se proměňuje v duté a podlouhlé krápníky jakoby z kosti o síle palce ; jestliže ony skály jsou velmi bohaté na nitrum, stává se pak, že jakmile jejich štěrbinami pronikají dešťové nebo sněhové vody a přinášejí s sebou ze skály množství částíček obsahujících nitrum a sůl, přecházejících v suchou kamennou substanci svého druhu poté, co ztratily vlhkost. Tak v rybníku nedaleko **Vednice** řečeném **Waldtrucht** ¹¹⁾, dubové dřevo po nějakém čase zkamení a jež dosáhne takové tvrdosti, že po úderu ocele vydává jiskry jako kyz, ptáš se po příčině ? Onen rybník je značně nasycen a naplněn nitrem, jehož zkameňující podstatu přijímá dřevo.

Na konci této chodby je jiná mělká voda, rozlitá asi padesát nebo šedesát kroků a kalná plyne tokem příšerného beztvareho podsvětí, proudící poté značně hlubokým jezerem s křišťálově čistou vodou, nikdy nezamrzající, oplývající velkými a krásnými pstruhy, leč po několika krocích je toto jezero pohlcováno mezi dvěma skalními stěnami víry, jež je mohou pojmout jen nesnadno. Zde zastav své kročeje, horlivý zkoumateli, neboť dále je cesta dalšímu postupu uzavřena.

Novissimorum memoria secundum sapientem, si peccatum excludit, certe in hoc spelaeo umbram inferni novissimorum unius speculari licet.

Supra ingressum hujus spelaei aliud foramen cernitur, novam cryptam repraesentans. Hanc olim Eremicola ut tugurium inaccessum inhabitavit, vere monachus, ut solus esset, fune affabre sibi soli viam de- et ascendendo stravit, hominis solitudinem, beatitudinem aestimans.

Alterius cryptae descriptio

Centum iterum passibus ab hoc antro, aliud ex toto huic contrarium, luminosum, amplissimum et sicissimum ex mero marmore nigro constans conspicitur, cujus altitudo circiter 100 passuum geometricorum longitudo fere eadem, ad quod per salebrosa saxa marmorea ascenditur, hoc duabus januis a natura pervium, et providentia naturae diversis cellulis, atque apertis montis cacuminibus, quasi caminis instructum est ; serviit hoc ante paucos annos illius loci incolis, Tartarorum immanitatem, et acinaces metuentibus, et fugentibus, pro commodo habitaculo, etiam ad coquendum, et affandum : in pavimento hujus specus lateraliter lapides albissimi instar cretae et tophi albi, atque levissimi instar pumicis reperiuntur.

Cryptae Reizensis descriptio

In dominio Reizensi tribus milliariibus Bruna pagus est **Sloup** nominatus, hunc parvulus trutarum rivulus alluit, et advenientem *subterraneorum scrutatorem* 200 circiter passibus ad quandam cryptam, (cujus altitudo externa non est tanta, quanta Wranoviensium) committatur. Ante cujus ingressum petra quadrata aequaliter exporrecta, et praeceps 28. circiter cubitorum spectatur, quam rustici illius loci soluto pretio unius floreni, absque ullius rei, vel funium adminiculo,

Je možné, že šťastný badatel nejnovějším výzkumem, jestliže se vyvaruje chyby, jistě vypátrá v této jeskyni ve stínu podzemí něco nového.

Nad vchodem této jeskyně se jeví jiný otvor, představující další jeskyni ¹²⁾. Kdysi ji obýval jako nepřístupný úkryt poustevník, aby byl samotný jako pravý mnich, zřídil si pro sebe uměle příchod k sestupu a výstupu pomocí provazu, oceňuje lidskou samotou a blaženost.

Popis jiné jeskyně

Po stu krocích od této jeskyně je naproti vidět zcela jiná ¹³⁾, světlá, daleko velkolepější a naprosto suchá, sestávající se z pravého černého mramoru, jejíž výška je kolem sta geometrických kroků, délka téměř tatáž, k ní se vystupuje přes kostrbaté mramorové balvany, tato je vybavena přírodou dvěma schůdnými vchody a prozíravostí přírody i rozličnými síňkami, jakož i patrnými skalními průduchy jakoby komíny, ona posloužila před několika léty obyvatelům této krajiny, obávajícím se hrozby smrti a ozbrojenců, ale i uprchlíkům za pohodlný příbytek, jakož i k vaření a pečení. Na dně této sluje se nalézají na velkém prostoru neobyčejně bílé kameny na způsob křídý a bílého tufu, jakož i v podobě velice lehké pemzy.

Popis rájecké jeskyně ¹⁴⁾

Tři míle od Brna je na rájeckém panství vesnice zvaná **Sloup**, jíž obtéká malý pstruhový potok a doprovází přicházejícího *zkoumatele podzemních věcí* asi dvě stě kroků k jakési jeskyni ¹⁵⁾, jejíž zevní výška není taková jako u vranovských. Před jejím vchodem je vidět čtyřhranná, stejnoměrná utvářená skála ¹⁶⁾, vysoká dvacet osm loktů , na níž venkované z onoho místa po vyplacení odměny jednoho zlatého bez nějaké pomůcky nebo pomocí provazu ne bez

non sine intuentium stupore scandunt, et descendunt. Crypta haec ad introitum amplissima est et lucidissima, ad instar alicujus sepulchri quod hebdomada sacra erigitur, efformata, quod 70 plures erecto corpore stantes homines capere valet. Hic aqua trutarum per declivium ingreditur, et in dextra parte ad petram fortissime allidit, cujus media pars visibilis manet, media vero caecis ipsius rupis latebris se concredit, et ad sinistrum nonnihil se diffundendo ingressum aliquantulum humidum reddit. Ulterius procedendo *Caci* quasi detecta apparet ingens regia, hanc lucernis, et facibus exhilarare necessum est; ubi in primis sese offert mons arenosus, excelsus et ad altissimas antri fornices pertingens, in cujus sinistra farrago arborum, tempore inundationis eo devectarum cernitur. Transitus hic semi supino, et inclinato corpore tentari debet : ad dextram aqua summae jam profunditatis, et lata satis extra rupes eminens prospicitur, quieta tamen *Harpocratem* imitatur. Hoc monte superato omni ex parte facillimus patet aditus, qui in innumeras plateas, seu ambitus labyrinthos, maxime ad sinistram distinguitur : referunt inquilini illius loci (qui frequentatum saepius ab ipsis antrum sine lumine intrare fidunt) multos es ipsis simul intrasse, et in diversas quemque plateas divisisse, animo tandem veniendi ad finem aliquem, sed cum id per dies et noctes tentassent, voti tamen sui compotes minime facti sunt. Lapides se cum cryptis *Wranovicensibus* conformant, pulcherrimae tamen dispositionis sunt, et ut admirandae, ita cujuscunque visui dignissimae.

In platea directa unum occurrit visu dignum et confiderandum : lapis nempe eximiae magnitudinis quattuor fere cubitorum longus, latus prope duorum, altus vero sesquialterius cubiti, percussus acsi ex aere fusus esset, resonantiam edens, quales ibi plures etiam reperiuntur.

úžasu přihlížejících vystupují i sestupují. Tato jeskyně má velmi příhodný vstup a je velmi světlá, utvářena je na způsob jakéhosi náhrobku, jenž se tyčí jako posvátný hrob, který může pojmut sedmdesát nebo více lidí, stojících se vzpřímeným tělem. Sem přitéká ze srázu pstruhový potok a naráží velmi silně z pravé strany na skálu, jejíž polovina zůstává viditelná, polovina těže skály se ztrácí v tajemných dutinách, rozlévaje se stáčí se k poněkud vlhkému levému vchodu. Po dalším postupu se jakoby odhalen objevuje ohromný *Cacův* palác¹⁷⁾, který je nutno osvětlit lucernami nebo pochodněmi ; tam se nachází nejprve vysoký písčítý pahorek, sahající k nejvyšším výklenkům jeskyně, v níž je na levé straně vidět směsici dřev, splavených v době záplavy. Tu se musí podnikat přechod s nachýleným tělem, napravo je již vidět voda o značné hloubce¹⁸⁾, vystupující mezi skalami ve velké šíři, nicméně napodobuje mlčení *Harpokratovo*¹⁹⁾. Po vystoupení na tento pahorek²⁰⁾ se otevírá ze všech stran velmi pohodlný přístup, který se rozčleňuje v nesčetné průchody nebo labyrintické chodby, poněvíc na levé straně ; obyvatelé oné krajiny, kteří se častěji sami odvažují do navštěvované jeskyně vstoupit beze světla, vyprávějí, že jakmile mnozí z nich vešli a vydali se rozličnými průchody s úmyslem dojíti konečně k nějakému cíli, přece jen nebyli s to své přání uskutečnit, i když se o to pokoušeli dnem i nocí. Kameny jsou utvářeny jako ve vranovských jeskyních, avšak jsou daleko krásnější svým uspořádáním, a to jak k obdivu, tak i k jakémukoliv shlédnutí jsou daleko hodnější.

V přímé chodbě se vyskytuje obzvláštní věc, hodná pozoru i k shlédnutí: totiž kámen neobyčejné velikosti, dlouhý téměř půldruhého lokte, vydávající zvuk jako by byl zhotoven z kovu, jakmile se naň udeří, takových kamenů se tam nalézají rovněž mnoho, tento kámen je možno

extra vero speluncam deportatum, etiam 4 et 5 viros non sufficere aiebant inquilini, quod ego subridens fabulam esse credidi, αὐτοψία tamen veritatem comprobavit. Cujus levitatis et gravitatis causam tibi benevole lector perscrutandam relinquo.

Ultra paululum pergendo alius lapis marmoreus, quondam pro fontana elaboratus, in circumferentia habens 26 pedes geometricos, cernitur : hic ob ponderositatem evehi non potuit ; non procul ab hoc lapide ad dextram spectabilis sese offert fovea declinative pergens, quam abyssum vocant, in quam injectus lapis ad minimum per 2 Pater et Ave ob collisionem auditur, hic ubi ad aquam, quae infra est pervenerit, sibilus sit per aliquot Pater et Ave, acsi buccam hujus abyssi vespae circumvolarent.

Ad sinistram alia abyssus, aequae declinative pergens patet, ubi eadem quae in dextra percipiuntur, quam tamen incolae Sloupenses celebriorem judicant.

In hanc ferunt quendam ex operariis seu lapidicis *Celsissimi Principis a Viechtenstein* etc. (qui aliquot annis consequenter pro cryptis artificialibus, et fontanis Eisgrubensibus, ibidem lapides eruebant, et parabant, se cum lucerna, et sclopero, quo ibi retrahi vellet signum dare et explodere posset) se ad aquam usque demisisse, ubi cum lumen asserculo inderet, et super aquam poneret, pergrandes conspexisse trutas lumini appropinquantes, et asserculum invertentes aiebat, haec retractus dum narraret, et plures adhuc subtus, quam supra concamerationes, aliaque mira esse affereret, narrando exspiravit.

Retrogradiendo ab hac abyssu, spectabilis alia apparet fovea, ex qua ejusdem *Celsiss. Princip.* lapididae, cor, hepatis alligatum lapideum naturali simile extraxerunt, desuper erant pulmones penduli, quos ob subtilitatem integros

v jeskyni jedinému člověku zvednouti i unésti, avšak k vynesení mimo jeskyni nepostačuje ani čtyři až pět mužů, jak tvrdili vesničané, což usmívaje se pokládal jsem za bajku, leč z autopsie jsem seznal pravdu. Příčinu jeho lehkosti i tíže tobě, milý čtenáři, ponechávám k prozkoumání.

Po dalším popojití je vidět jiný mramorový balvan, kdysi opracovaný na kašnu, mající v obvodu dvacet šest geometrických stop ; ten nemohl být pro tíhu vynesen, nedaleko tohoto balvanu se po pravici otevírá kolmo směřující prohlubeň, kterou nazývají propastí ²¹⁾, kámen do ní vržený je slyšet při nárazu nejméně po dva Otčenáše a Zdrávasy, jakmile ten dospěje k hladině, která je vespod, vzniká syčení po několik Otčenášů a Zdravasů, jako by vosy obletovaly jícn této propasti.

Po levici je jiná propast ²²⁾, otevírá se směřující téměř kolmo, i když s onou po pravé straně jsou seznámeni, přece jen tuto sloupští obyvatelé považují za význačnější.

Do ní se prý kdosi z dělníků či kameníků *urozeného knížete z Viechtensteinu* (kteří nepřetržitě po několik let na témže místě lámali a zhotovovali balvany pro zhotovení umělých jeskyní a fontány v Lednici) spustil až k hladině s lucernou a s pistolí, již mohl dát znamení a vystřelit, jakmile chtěl být vytažen. Vyprávěl, že jakmile připevnil světlo na tyč a umístil nad vodu, spatřil blížící se převeliké pstruhy k světlu a převracející tyč, když vytažen toto vyprávěl a tvrdil, že mimo to tam dole jsou mnohé jiné podzemní prostory a podivuhodnosti, skončil uprostřed vyprávění.

Po návratu od této propasti se ukazuje jiná podivuhodná sluj ²³⁾, z níž kameníci téhož *urozeného knížete* vyzvedli zavěšené srdce, játra, podobná přírodním, nad nimiž byly visící plíce, které nemohli pro křehkost oddělit neporušené, odlomený

avellere non potuerant, quorum pulmonum frustum decussum teneo.

Pavimentum cryptae hujus in pluribus ambitibus cultissimum diceret; apparent namque saxei ambitus, acsi buxo obsiti, et exornati essent, ibidem diversae sese figurae liliorum, facierum humanarum, etc. speciem habentes ostentant, verum prout in hortis intra buxum terra posita est, ita hic terrae loco subinde aqua continetur.

Alio in ambitu alia petra invenitur, omnino lineatim crispata, ad lumen lucens, acsi vitro aspersa esset, incolae petram lucentem nominant, amplitudinis est 36 circiter pedum geometricorum, in cujus summitate prope fornicem ex striis pendulis, vera efformata est cathedra, quae puerum 10 annorum caperet ad perorandum. Ad praedictam petram crispatam, plura ossa in arena inveniuntur, rustici a cervis esse credunt, quae res apud me difficultatem patitur, tot cervos in unum confluisse ambitum, ut integrum ossibus replerent.

Non procul ab hujus spelaei exitu, lapis ponticulo ligneo substrato, affabre scissus jacet longitudinis quattuor, latitudinis trium cum dimidio cubitorum, in quo diversa nobilium, et plebeiorum nomina scripta leguntur.

Discedendo ab hoc spaeleo ad secundum, quod haud procul a primo in sylva ad sinistra distat ad ipsum totum lucidum se exhibet, constans ex puro marmore nigro, longitudinis est 120 latitudinis vero 40 passuum geometricorum; angulos nullos habet, et ad modum fornicis a natura elaboratum est, introitus et exitus satis elevati sunt, ut equo quis facile intrare, et per alteram januam exire possit; fundus est arenosus et humidus ob decidentens subinde aquas, et

kus těchto plic vlastním.

Řekl bys, že dno této jeskyně je bohatě rozčleněno v mnoho chodeb, otvírají se skalnaté chodby, jakoby vyzdobené a pokryté zimostřázy dřevem, tamtéž se porůznu stavějí na odív výtvoř májící podobu lilií, lidských obličejů a podobně, ale jako v sadech u zimostřázy je rozložena půda, tak zde namísto prsti se občas zdržuje voda.

V další chodbě se nalézá jiný kámen ²⁴), na povrchu vlnitý, zářící jako pochodeň, jakoby byl posypán křišťálem; obyvatelé kámen nazývají třpytícím, velikost jeho je kolem třiceti šesti geometrických stop, na jeho vrcholu je blízko klenby utvořeno z visících krápníků opravdové křeslo, jež by mohlo pojmut k proslovu desetiletého chlapce. U svrchuřečeného zvlněného kamene se v písku nachází přemnoho kostí, venkované se domnívají, že pochází z jelenů, což ale se mi zdá nepravděpodobné, že by se tolik jelenů směstnalo v jediné chodbě, aby ji úplně vyplnili kostmi.

Nedaleko východu z této jeskyně leží umně vytesaný kámen, podpírající dřevěný můstek, o délce čtyř, šířky tři a půl lokte, na němž jsou porůznu nashromážděna jména urozených i neurozených.

Po vystoupení z této jeskyně k druhé ²⁵), jež je od první vzdálena docela nedaleko v lese, jeví se tato ve svém plném lesku, sestává se z čistého mramoru, o délce sto dvaceti, naproti tomu o šířce čtyřiceti kroků geometrických; nemá žádná zákoutí a je přírodou vytvořena na způsob klenby, vchod i východ jsou dosti zdviženy, takže kdokoliv může snadno vjeti na koni a druhou stranou vyjeti. Dno je písčité a vlhké od často padajících vodních spoust a zabraňující přístupu

praepeditum solis accessum, locus ad ludendum planissimus.

Memorabilis in illo est circa exitum monticulus parvus, arenosus, totus albus ex materia salsa, quam arenam si vaccae devorent sanantur, si vero ovis lambat ea nocte moritur, unde singulari cura ovibus ingressum impediunt, forte ob mixturam nitri, vel salis cum alumine, quae lotii odorem praeseferunt, omnis autem ovis hauriendo lotium, epileptica et tumida moritur.

Propast descriptio

Alium recessum, et abyssum Moraviae speluncae similem mira naturae opera efformatum scriptis mihi communicavit *Nob. et Seren. D. Adamus Dores inclyt. Stat. Marchionatus Morav. rationum censor, et in curiosis naturae perscrutandis studiosissimus, amicus meus singularis*, cujus ipsissima verba subrecto.

Ne deesse videar illi, quod me tibi amicorum optime firmissime obligat, veri amici officio, cogor petitioni tuae, quam de situ, et forma magnae illius, non longe hinc (nescio qua vi) cavatae Abyssis (indigenae lingua vernacula **Propast** indigitant) ad me fecisti, pro viribus satisfacere, et ea calamo exarare, quae tantummodo sola oculorum admiratione attinguntur.

Cognita tibi sunt vir honoratissime praerupta excelsaque montium juga e vicinia Brunensi Silesiam, et Bohemiam versus, magna asperitate sese protendentia, et inter illa ad tertium hinc lapidem situm dominium, Marcomanni Blansko nominant. Medio adhuc lapide inde ulterius montana versus progrediendo, visuntur rudera cujusdam arcis ante ducentos et amplius, juxta vulgi effatum, annos dirutae, in summo praerupti montis fastigio. Ab his ruderibus ducit semita

slunce, polohou velmi vhodné ke kratochvílím.

V ní je proslulý nablízku východu malý písčítý pahorek ²⁶⁾, zcela bílý, ze slané látky, jestliže tento písek pozřou krávy, vyléčí se, avšak jestliže jej líže ovce, pojde téže noci, pročez s obzvláštní starostlivostí zabraňují ovcím v přístupu, snad pro směs sody s kamencem, jež vydávají zápach čpavku, neboť každá ovce po pozření čpavku jako epileptická a zduťá zahyne.

Popis propasti

Jiný odlehlý kout a propast na Moravě, podobnou jeskyni, vytvořenou podivuhodnou silou, mně popsal v písemném podání *slovní a statečný p. Adam Dores, zkoumatel úctů ve slavném stavovském markrabství moravském, velice horlivý v poznávání podivuhodností přírody, můj vzácný přítel*, jehož nejvěrnější znění uvádím níže.

Aby se nezdálo, že je zanedbáno to, co mne z přátel k tobě daleko nejvíce poutá povinností pravého přítele, jsem nucen vyhovět tvé žádosti, kterou jsi na mne vznesl, jak o poloze a velikosti i podobě oné veliké (nevím jakou silou) vyhloubené propasti (domáci ji označují vlastním jazykem **propast** ²⁷⁾), abych možností zadost učinil a perem vypověděl to, co toliko s podivem zraku se spatřuje.

Jsou ti známy, muži velectěný, strmé a vysoké hřebeny hor, táhnoucí se z brněnského okolí se značnou příkrostití ke Slezsku a k Čechám, na tři míle odtud mezi nimi leží panství, jež Markomané ²⁸⁾ nazývají Blansko. Odtud po ujítí půl míle dále do kopců jsou vidět na nejvyšším vrcholu srázného kopce zříceniny jakéhosi hradu ²⁹⁾. Mezi lidem se tvrdí, že byl pobořen před dvěma sty a více léty. Od těchto zřícenin směřuje jakž takž pohodlná stezka, avšak křivolaká a stinná, vinoucí se

utcunque commoda, verum arcta, et opaca in profundissimam subjacentem, perque varios amphractus ob montium incomparabilem paene altitudinem sese insinuantem, et protrahentem vallem declivis. Vallis ad radicem montis vix larga passus duodecim, mox aliam monstrat ex opposito semitam, quae ad excelsiorem, et crassissimis undique tam fagis, quam quercubus obsitum montem ducit, verum ob varias, et salebrosas ambages difficiliorum ascensum praebet. Hac superata jugum montis satis largum, et amplum attingitur, in hoc abyssus illa immensam voraginem, orificio ad triginta et amplius passuum diametralem amplitudinem extenso, in rotundam paene formam aperit. Ab imo externis orientali scilicet, meridionali, et septentrionali partibus velut murus in cacumen rupes exurgit, occidua pars paucis, et rarissimis frutetis quasi declivitate, sed eam inaccessibleem, ideoque periculosissimam media tantum parte, eaque inferiore superiore sicut caeterae, ad muri formam erecta, insinuat. Ad hanc visendam, et oculis tantum lustrandam voraginem, nullus sine evidentissimo vitae periculo aditus se pandit. E parte meridionali velut pulpitem exurgit frustum rupis voragini imminens, latitudine vix denos, altitudine senos, crassitie binos palmos superans, et curioso indagatori (qui necessitatur in terram prostratus, et quidem pronus saxo abrepere) ut pectore illi incumbat, et in hunc modum ima voraginis oculis nostris paene subducta perlustrare, et admirari possit, semisecure serviens. Deficiente longissima bolide profunditate hujus abyssi mensurare satagens, brevissimum duxi eandem casu lapidis explorare. Removi me a lapideo pulpito, quod pronus reptando accesseram curiosus, et admovi de longinquo longiori pertica saxum viginti cerciter librarum ad praecipitium, cui iterum adrepens, et incumbens, saxum manu elevavi, emittendoque illud de manu in voraginem, et simul eodem instanti de ore Dominicam Orationem, citius finem hujus orationis auribus, quam attactum

pro rozličnou výšku skalisek do vespod ležící hlubiny. Údolí, široké při úpatí skály sotva dvanáct kroků, hned naproti přivádí jinou stezku, která směřuje ke strmějšímu kopci, celému porostlému velmi mohutnými buky a duby, avšak poskytuje nesnadnější výstup pro rozličné a křivolaké zákruty. Po jejím zdolání dojde se na dosti široký a prostorný hřbet kopce ³⁰), kde ona nesmírná propast otevírá svůj jícen s ústím okrouhlého tvaru v průměru napříč na třicet i více kroků. Z hlubiny k vrcholu tyčí se skála ze tří stran jako hradba, totiž z východní, jižní a severní. Západní strana s několika ojedinělými křovisky je jakoby svah, avšak ten je neschůdný, a proto nanejvýš nebezpečný, toliko ve střední části, a sice ve spodnější, vyšší než ostatní, se tyčí na způsob zdi. K spatření a přehlednutí této propasti pouhým zrakem se neotvírá žádný přístup bez nejzřetelnějšího nebezpečí života. Z jižní strany vyčnívají jako pult vyvstává kus skaliska do propasti o šířce asi desíti, výšce šesti a tloušťce více než dvou pídí, poskytujícího jakousi bezpečnost zvědavému badateli, (jenž je nucen ležet na zemi a směřuje dolů přichycovat se skály), jakmile hrudí k ní přilehne, na tento způsob může shlédnout a obdivovat hlubinu propasti, jež je jinak našim očím nepřístupná. Nemá tak dlouhé olovnice a chtěje změřit hloubku této propasti, pokládal jsem za nejlepší prozkoumatí ji pádem kamene. Vzdálil jsem se z kamenného výstupku, k němuž jsem se zvědav plazením přiblížil a přisunul jsem ke srázu, delší holí zdáli balvan asi o dvaceti librách a znovu jsem se k němu připlíživ, vleže jsem zvedl rukou kámen a po jeho svržení rukou do propasti, když jsem v tomtéž okamžiku začal pronášeti modlitbu Páně, zaznamenal jsem ušima spíše konec modlitby než očima náraz balvanu na dně, který padnuv na skálu se na nejdrobnější částičky, které se rozptýlily daleko jako kouř. Bystřina vespod omývá téměř šestinu dna (pověst tvrdí, že se v této propasti vyskytuje jen nedlouho a že se nadto ztrácí půl míle

fundo saxum oculis notavi, quod rupi illis in minutissima pulviscula contritum sumi speciem de longe monstravit. In imo sextam fere partem fundi amnis alluit (quem sesqui lapide ultra sese terra abdere, et in hac voragine paululum comparere fama vult) cujus velut littus viridissimo cespide obductum vidi. Stupore, et horrore plenus descendi per eandem, quae me sursum duxit semitam, avidus prodeuntem ex radice montis praefatum amnem, ut mihi itineris socii retulerant, aspice. Progrediens per vallem supra memoratam satis arctam et flexuosam, ab utroque maxime vero sinistro latere propter montium veluti murorum in altissimum consurgentium tesqua horridam, et non minus praeruptis saxis, quam cautibus impeditam, novo plane horrore squalida illa, et inaccessibilis rupium solitudo, in qua ventos ipse insolito strepitu murmurans singularem, quendam horrore quasi spirare videbatur, me totum corripuit. Tertio circiter lapidis jactu, orientem versus, mirabilium artifex natura, ex caute veluti saxis humana arte connexis arcum haud multum difformem iis, quos Romani Triumphantibus erigere soliti, efformavit, qui per exigua intervalla ex diversis non comparentibus venis ita aquam undique stillat limpidissimam, ut vix aliquando transeuntes sub arcu aquae guttis non notentur. Parvo ab hoc arcu spatio ad laevam, veluti in altissimo muro ad perpendicularum et libellam erecto ingentis furni facies (cujus diameter ad minimum quindecim passus comprehendit) se exhibet : ex illo furno (quem non inique mirandum naturae hydrophilazium nuncupaveris) stagnat visa in prefata voragine aqua veluti immota, hiatus suo et silentio terrorem, spectatori incutiens. Qui motum hujus erumpentis aquae exactae observare voluerit, unica injectione leviusculi ligni, seu folii aridi, cum exprotrusione illius advertere licebit. Extra hiatum vero, leni strepitu super saxorum parvula fragmenta haec aqua decurrit, et ad quadrantem lapidis sese iterum per cavernas, et antra rupium totam terrae,

v zemi), její břeh jsem spatřil jakoby pokrytý pěkně zeleným trávíčkem. Pln úžasu i hrůzy sestoupil jsem po těžce stezce, jež mne přivedla vzhůru, dychtiv uzříti bystřinu vyvěrající z úpatí skály, jak mi vypravovali druhové cesty. Kráčeje svrchu řečeným údolím, dosti těsným a křivolakým, značně děsivým po obojí straně pustinou skal, vystupujících zvláště po levé straně do výše jako hradby, nepřístupným pro strmé útesy a skaliska, úplně mne zachvátila novou hrůzou nepřístupná osamocenost skal, v níž se zdálo, jakoby sám ševelící vánek nezvyklým šumotem vydechoval jakýsi zvláštní děs. Asi třikráte na dohození kamene směrem k východu vystavěla podivuhodná tvůrkyně příroda z balvanů umně sestavených jakoby s lidskou dovedností oblouk³¹⁾, nemnoho se lišící od těch, které měli ve zvyku stavět svým triumfátorům Římané, jenž po krátkých intervalech odevšak roní rozličnými neseznatelnými pramenky křišťálovou vodu, takže kdož procházejí pod obloukem, sotva zůstanou nepoznamenáni vodními krůpějemi. V malé vzdálenosti od tohoto oblouku je vidět nalevo ve velmi vysoké hradbě, postavené jakoby podle krokvice a vodní váhy tvar převeliké pece³²⁾, jejíž průměr obnáší nejméně patnáct kroků ; v oné peci mlčky nahánějí pozorovateli svým otvorem hrůzu (kterou bys nazval ne nepřípadně podivuhodnou přírodní vodárnou), stojí jako ve zmíněné propasti shlédnutá nehybná voda. Kdo by chtěl bedlivě vyšetřit proudění této vyvěrající vody, může to seznat po vhození jedinkého lehkého dřívka nebo suchého listu z jeho pohybu. Avšak z otvoru ven odtéká voda s mírným zurčením přes drobné skalní úlomky a asi o čtvrt míle se opět všechna ztrácí rozsedlinami a skalními slujemi v zemi³³⁾ a skrývá se, jakoby tam hodlala dosíci trvalého klidu.

veluti perpetuam inibi quietem captura
insinuat, et abscondit.

Pauca haec sunt, quae de
investigabili hac abyso, seu voragine,
ejusque nulli adhuc attentata profunditate,
et immensitate oculis ipse lustrans
observavi, et tu amice intime a me scripto
habere desiderasti : si tenui stylo rem
arduam ad tui satisfactionem non expressi,
ne exiguitati meae succenseas, opto : in
arduis enim et voluisse, sat est. Fave
ceteroquo amico tuo sincero, qui te optime
valere vult, et indesinenter permanet etc.

Brunae Marcomannorum
duodecimo Kalendas Februarii 1669.

Adamus Dores

Toto je něco málo slov, co o této
neprobádatelné hlubině či propasti, o její
hloubce od nikoho podnes nezjištěné a
jejíž nesmírnost obzíraje očima jsem sám
vnímal a co ty, důvěrný příteli, jsi ode mne
vypsáno míti žádal ; jestliže jsem
skrovným slohem nesnadnou věc nevyličil
k tvému zadostiučinění, prosím, nehorši se
na mou stručnost, měl jsem totiž za to, že i
to je dosti v nesnadné věci. Nuže, zachovej
napříště přízeň svému upřímnému příteli,
jenž ti přeje, abys byl co nejvíce zdrav a
neochvějně zůstává atd.

V Brně Markomanů
dvanáctého dne před únorovými
Kalendami [= dne 20.ledna] 1669.

Adamus Dores

Adnotationes et notae explicativae
Poznámky a vysvětlivky

- 1) Správně Kyrytein, tj. Křtiny
- 2) Jeskyně Výpustek
- 3) P.Ovidius Naso, Proměny, kniha 3., Actaion, str. 30, přeložil Ferd. Stiebitz, Odeon, Praha 1969.
- 4) Ariadna, dcera krétského krále Mínóa, jež vyvedla z labyrintu pomocí klubka nití Thésea, který přemohl netvora Minotaura.
- 5) Martin Alexander Vigsius, autor díla Vallis baptismi alias Kyriteinensis, tj. Údolí křtu neboli křtinské, Olomouc 1663
- 6) Pluto, bůh podsvětí, Kronův syn.
- 7) Charon, převozník zemřelých duší přes řeku Acheron do podsvětí
- 8) Jeskyně Býčí skála
- 9) Nynější Předsíň Býčí skály
- 10) Minoidy, dcery krétského krále Minoa, soudce v podsvětí
- 11) Waldtrucht, snad Waldrecht, lesní právo
- 12) Karel Absolon ve svém díle Moravský kras, 2.díl, Academia Praha 1970, na str. 239 uvádí : „O jeskyni se zmiňuje již r. 1669 J.Hertod. Na počátku 19.století žil v jeskyni poustevník Joachim, po němž byla jeskyně nazvána Jáchymkou.“ J.F.Hertod však ve své době, tj. v 17.století, již podle tradice umísťuje poustevníkův příbytek na d vchod do Býčí skály. Jedná se tedy o horní vchod k jeskyni Kostelík.
- 13) Jeskyně Jáchymka (Evina jeskyně)
- 14) Karel Absolon, Moravský kras 1.díl, Academia Praha 1970, str. 24 AB přináší nesouvislý a pouze částečný překlad, viz též poznámka tamtéž.
- 15) Karel Absolon ji identifikuje jako Staré skály (= 2.vchod do Sloupsko-šošůvských jeskyní)
- 16) Sloupský Hřebenáč
- 17) Cacus, syn Vulkánův, loupeživý rytíř, jež zabil Herkules za to, že mu ukradl dítky.
- 18) Dnes již neexistuje. Viz též K.Absolon, Moravský kras 1, str. 24A.
- 19) Harpocrates, egyptský bůh mlčení
- 20) Prostory Nad schody. Viz též K.Absolon, Moravský kras 1, str. 24A
- 21) Dnešní Kolmá propast. Viz též K.Absolon, Moravský kras 1, str. 24A
- 22) Stupňovitá chodba Viz též K.Absolon, Moravský kras 1, str. 24B
- 23) Směrem k Chodbě u řezaného kamene
- 24) Vodopád ve Stříbrné chodbě. Viz též K.Absolon, Moravský kras 1, str. 24B
- 25) Jeskyně Kůlna
- 26) Původní sintrová, nickamínková kupa.
- 27) Název Macocha je užit až u J.Nagela roku 1748. Přihlédnuto k překladu sdělení A.Dorese v citovaném Absolonově díle ; Moravský kras 1, strana 22 a 23
- 28) Moravané
- 29) Hrad Blansek
- 30) Náhorní macošské plateau s dnešním parkovištěm
- 31) Čertova branka
- 32) Výtok Punkvy
- 33) Malé propadání Punkvy

Z latiny přeložil a poznámkami opatřil PhDr. Vratislav G r o l i c h
Převzato s laskavým svolením překladatele ze Sborníku Okresního
vlastivědného musea v Blansku, 5 – 1973 ; strana 129 – 135.